

I. [ARTICULI PRO DEFENSIONE REIPUBLICAE]

Articuli pro defensione Reipublicae per dominos consiliarios Regni, pro dominica Reminiscere ad conventionem generalem Pyotrkoviensem de consensu et mandato Regiae Maiestatis congregatos, innitendo antiquis constitutionibus, ex unanimi communitatum omnium terrarum consilio constituti et per omnes approbati^a.

Unanimi^b dominorum^c decreto^d constitutum est antiquo statuto innitendo, quod dignitates et officia terrestria per Regiam Maiestatem indigenis^e tantummodo terrarum possessionatis et^f idoneis conferantur; secus factum non servetur, nec ille cui dignitas vel officium contra praemissa collata fuerit, eadem dignitate sive^g officio uti permittatur, neque ei ulla praestetur oboedientia, Regia autem Maiestas^h iuri communi iniuriam intulisse censeatur.

Dignitariiⁱ et officiales sua noscant officia, si vero quibus incognita sunt, a Regia Maiestate et dominis doceantur, eademque tam domi quam in bello debite exercent^j ne per quempiam^k ipsorum Respublica^k commodo suo fraudetur^l, regnicolaeque defectu ordinis gravaminibus mechanicorum et^m monopolis mercatorum graventur. Et quidquid palatini ex officio suoⁿ constituerint praesertim in civitatibus, id capitanei^o ex officio^o exequantur sub poena amissionis officii^p.

Dominorum consiliarium decreto ordinatum est, ut domini palatinus et castellanus ceterisque officiales eiusdem palatinatus, necnon omnes terrigenae palatinatus Sandomiriensis armati secundum facultatem bonorum suorum iuxta veteris statuti dispositionem, alias cum apparatu sufficienti conveniant; et se palatinus et castellanus cum ceteris officialibus imprimis [de] communitate nobilium electis, ita ut tenetur servire Reipublicae, bellicam expeditionem repraesentet, ceteri vero nobiles omnesque ad bellicam expeditionem de iure obligati et quilibet ipsorum palatinis suis et castellanis, adiunctis eis duobus de nobilitate delectis, etiam secundum facultatem bonorum suorum sufficienter armati ac praesentabunt et ostendent; ita ut si quid ipsi nobiles censuerint palatino, castellanis et officialibus ad debitam expeditionem deficere, ibidem ipsis iniungant, ut cum in bellum proficiscantur, certo numerum equorum et qualitate armorum supplerent defectum; nobilibus vero dicti palatinus una cum castellano et nobilibus

^a W VL I, s. 292, pt. Statuta procerum Regni Poloniae absente Alexandro Rege, znajduje się następujący wstęp (zdaniem St. Kutrzeby, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII w.*, Kraków 1937, nr 5, s. 29), pochodzący spod pióra Łaskiego: Nos Alexander Rex post felicem coronationem nostram, Republica Lithvana tunc exposcente cum ad Magnum Ducatum Lithvaniae contuleramus nos, his vero Regni Terris nobis in Ducatu ipso agentibus, dum conventionem indixeramus generalem, fuit per universos Regni nostri praelatos spirituales et saeculares, ac terrarum nuntios universum corpus Regni etiam absentium nomine, per literas nostras et per proclamationes publicas vocatorum, venientium et non venientium repraesentantes, celebrata conventio generalis, in loco Regni nostri ad id consueto Petricoviae die Dominica Reminiscere [12 III] et prorogationem habuit usque post Dominicam Judica me Deus etc. [2 IV] anno Domini 1503, cui illustrissimo ac reverendissimo olim domino Friderico cardinali etc. germano nostro ad gubernandum Regnum in nostri absentia per nos olim, constituto in lecto ultimae aegritudinis decumbente, praesidebant reverendissimus ac reverendi in Christo patres domini ac magnifici Andreas Roza archiepiscopus Leopoliensis et episcopus Premisliensis de Borzyscenice, ac episcopi ecclesiarum: Creslaus Vladislaviensis et Regni nostri cancellarius de Kurozwanki, Joannes Poznaniensis de Ludbrancz, Vincentius Plocensis de Przeramb, necnon magnifici Spitko de Jarosław castellanus et Petrus Kmita de Wiśnice palatinus Cracoviensis cum reliquis ex ordine Reipublicae praelatis utriusque status consiliariis nostris, per quos et universos alios consiliarios ac terrarum nuntios statuta edita sunt per nos ad vota eorum approbata infra scripta.

^b W VL przepis ten opatrzoney jest tytułem: De dignitatibus et officiis per Maiestatem Regiam conferendis.

^c VL: dominorum spiritualium et saecularium ac nuntiorum terrestrium hac conventionem Petricoviensis congregatorum.

^d VL: decreto communi.

^e W MK2 u góry dopisek: possessionatis et bonae famae.

^f Brak w VL.

^g VL: seu.

^h VL: Maiestas tanquam contra iuramentum praestitum secus faciens rei et privilegio.

ⁱ W VL przepis ten opatrzoney jest tytułem: De officio palatinorum ad pretia rebus imponenda.

^j VL: exercentur.

^{k-k} Brak w VL. ^l fraudantur VL.

^m Brak w VL.

ⁿ Brak w VL.

^{o-o} Brak w VL.

^p officii, si autem obligatus esset, centum marcas de inscriptis summis amittat, toties quoties negligens convictus esset VL.

deputatis, ubi censuerint aliquid deficere, pensata bene bonorum cuiuslibet facultate similia supplementa iniungant et singulos in registris et cum imperatis supplementis conscribant ut eo modo stunderent se, cum in bellum exirent, Reipublicae ostendere. Alias si quis secus faceret, tam praedicti dignitarii quam nobiles puniuntur simili poena, quali absentes a bello puniuntur; quam etiam poenam ad se non repraesentantes pro dicto die et in loco deputato, colli videlicet et bonorum amissione, praefati domini consiliarii extendere voluerunt.

Ne vero difficultas aliqua oriretur de hiis, qui habent bona terrestria in diversis palatinatibus, decreverunt domini consiliarii, quod quilibet in palatinatu suae residentiae de omnibus bonis suis ubicunque consistentibus^q servitium exhibebit et reformationem in quantum opus erit recipiet, et a revisoribus testimoniales si opus fuerit litteras suae repraesentationis sufficientis ad palatinos, in quorum palatinatibus alia bona habuerit, accipiet et eisdem de sua repraesentatione fidem faciet.

Item ne in motione publica solitae fierent negligentiae, attenta etiam hostis celeritate statutum est, ut ad unarum restium emissionem et mandatum quilibet pro die et loco deputatis venire teneatur sub poena vitae et bonorum amissionis; et propter similem celeritatem domini decreverunt, ut restes regales paratae habeantur apud capitaneos capitalium capitaneatum, vel eorum vicesgerentium, spatiis relictis pro loco et tempore congregationis describendis, ut quamprimum ipsi capitanei avisarentur per Regiam Maiestatem vel campiductorem, non negligenter huiusmodi restes ad capitaneos districtum, ut quilibet per districtum suum illas procedere more consueto faceret et ab ultimo reportatas reciperet, emittere, locum et tempus cum intelligentia palatini in eisdem restibus describendo, sub colli privatione et bonorum confiscatione. Restes vero retinens seu remorans in collo et bonis puniatur.

Castellani vero statim post restium publicationem in singulis castellaniis cum primoribus de nobilitate tempestive conveniant; et itidem diem egressui ac^r vim protectionis suae constituent, et per castellaniam nobilitati designabunt per praecones intimando.

Item quod de cetero castellanus erit dux sive ductor nobilium suae castellaniae et eis praeerit, victum ordinabit et iustitiam ministrabit usque ad locum congressus generalis, ubi castellani singuli propriis palatinis castellaniae suae homines adductos resignabunt, per palatinos deinceps dirigendos.

Nobiles^s progrediendo ad locum generalem stationes nocturnos facient secundum antiquas constitutiones, nullas villas ingrediendo et nullibi duos nocturnos faciendo, providendo etiam ne saepibus et aedificiis villarum noceant, sub silvis stationes a villis longius eligant.

Item avisamenta ad villas vicinas castellanus praemittet tempore opportuno, prope quas nocturnare debebit, ut tanta pabula quae sufficerent exercitui conducerent, villis singulis certum numerum cassularum silliginis, avenae aut ordei iniungendo.

Praecipiet etiam castellanus suis nobilibus, ut pro decem equis duntaxat duas cassulas ordei vel avenae aut unam cassulam silliginis [recipiant], quas ipse castellanus singulis decurionibus debebit distribuere et assignare, a tritico vero recipiendo penitus abstineant neque pro eo pabulo utantur.

Mandabit castellanus, quod singuli qui cassulas recipient^t pro singulis cassulis silliginis solvant per duos grossos Polonicales, pro ordeo vero et avenae per unum grossum iuxta antiqua statuta, reliqua vero ad victum necessaria iuxta veteris statuti dispositionem solvere quilibet sit astrictus.

Si vero castellanus ordinem praemisum in proficiscendo, avisamenta villanis de conductione frumentorum praedictorum praemittendo, stativa tenendo, pabula solvendo tenere et facere neglexerit sive noluerit et damna^u inferri permiserit, solus ipse ductor poenam regalem quattuordecim marcarum luet irremissibiliter pro fisco communi exigendam, et damna nihilominus solvere tenebitur.

^q existentibus MK2.

^r ad MK2.

^s W MK2: Nobiles vero, przy czym ostatnie słowo zostało wykreślone. Od tego miejsca tekst przejęty został do konstytucji sejmu lubelskiego z 2 III 1506 r. i publikowany przez A. Blumenstocka w: SRP, t. XIII, s. 257.

^t W MK2 przekreślone: solvant.

^u W MK2 dopisano na marginesie: iuramento firmata.

Si autem castellano aliquis nobilium oboedientiam recusaret et contra ordinationem ipsius faceret, extunc quilibet poena trium marcarum totiens quotiens pro inoboedientia [a] castellano applicanda, irremissibiliter punietur, damnis nihilominus per ipsum damnificatis resarcitis. Ubi vero castellanus huiusmodi poenas exigere non posset et rebellem haberet exercitum, conscribat singulorum excessus et facinora, et cum in locum generalis congregationis pervenerit, regestrum huiusmodi excessuum palatino praesentabit, cuius auxilio Regiae Maiestatis aut campiductoris auctoritatem impetrabit, ut in huiusmodi facinorosos animadverteretur cum effectu. Si vero castellanus negligens fieret in corrigendo vel facilis, ipse poenarum regalium et damni bilibet illati reus reputabitur et poenis similibus castigetur.

Item palatini singuli suas terras praeveniant et tentoria sua prius extendant in loco generalis congregationis in restibus [designato], priusquam castellaniae eorum advenerint, sub poena absentiae a bello.

Praedictam vero constitutionem de stativis faciendis et damnis non inferendis, tam de bonis spiritualium quam saecularium praefati domini consilarii intelligendam et similiter observandam decreverunt.

^{v-v}Transitus castellanorum cum exercitu sit per vias diversas, ne uno tractu bona destruantur, ubi istud fieri potest commode^v.

^wItem repetendo antiquas constitutiones Kazimiri et Joannis Alberti regum, declaratum esse volumus, ut nos, qui consuevimus in nostris ac spiritualium et saecularium castris relinquere terrigenas, consideremus, ne relinquamus eos qui multa haberent bona, ne per hoc publica defensio debilitaretur.

Et ne homines possessionatos, ad servitium publicum seu terrestre obligatos, in stipendiarios vel servitores nostros recipiamus^w, nisi servitium terrestre de bonis suis sufficienter expediverint et sub banderio terrestri cum palatini scientia collocaverint; secus si fecerint, poena absentiae a bello puniantur.

Item quod istorum et qui loco aliorum serviunt, sicut viduarum, minorennium et qui ad arma insufficientes existentes extra Regnum agunt et infirmorum notorie, fiat speciale banderium sive specialis acies, ne per hoc aliqua fraus in Republica fieret.

Item quod filii nobilium in serviitiis dominorum existentes non intercedant bellum pro parentibus taliter serviendo, sed si placet patri qui est ad bellum idoneus in domo manere, recipiat filium de servitio, vel secundum bonorum suorum qualitatem servientem expediat et expeditionem suo palatino conscribendam demonstret, eandemque vel secum vel seorsum in alia acie habeat; secus si fecerit, a bello absens esse censeatur illoque modo puniatur. Illi autem nobiles, qui propter paupertatem et bonorum exiguitatem pedestres servire deberent, poterint licenter a dominis servari et in equo domini servitio satisfacere.

Item nullus praetextu litterarum regalium, ad cuiuscunque instantiam et quacumque ratione bonorum regalium obligatorum ac praetextu officiorum quorumcunque regalium et terrestrium, ut burgrabii, zupparii, tribuni, exactores et zupparum officiales^x, censeatur esse a publica defensione absolutus aut exemptus, ita tamen quod litteraliter per nos^y quomodocumque in praeiudicium iuris communis exempti personaliter ire teneantur, nisi essent notorie infirmi.

Officiales vero quibuscunque officiis obligati bona haereditaria seu regalia habentes et notorie infirmi secundum facultatem bonorum suorum loco sui expediant et expeditionem suam prout ceteri palatinis suis repraesentent sub poenis supradictis, ipsimet vero officia sua custodient.

Item quod quilibet sub suo vexillo militabit et locum, ad quem constitutus erit, tam diu custodiat et in eo perseveret, quousque per Maiestatem Regiam aut eius capitaneum, de con-

^{v-v} *Cale to zdanie dopisane jest w MK2 na marginesie.*

^{w-w} *To i poprzednie zdanie napisane bylo pierwotnie w tekście MK2 inaczej, po czym zostało poprawione przez przekreślenia i dodatki. Pierwotny tekst brzmiał: [...] declaratum esse voluerunt, ut Maiestas Regia, qui de iure consuevit in suis ac spiritualium [...] consideret, ne relinquat eos [...] debilitaretur, et ne Sua Maiestas homines [...] servitores suos recipiat.*

^x *W MK2 u góry dopisano: ut decennium tantummodo.*

^y *W MK2 pierwotnie napisano: Regiam Maiestatem. Potem przekreślono i poprawiono u góry.*

siliariorum tamen scientia dissolvetur exercitus et dabitur licentia recedendi^z. In casu vero, quo quis locum suum desereret vel absque tali licentia recederet, talis cuiuscunque status et conditionis existat, collo et bonis omnibus privetur; bona vero quibus delinquentes privabuntur distribui debent nobilibus Reipublicae servientibus.

Item si quis inculpatus de praemissis crimen negaverit et praesertim asseruerit, quod suo in loco perseverabat usque ad dissolutionem exercitus, talis decemotto testes coram Maiestate Regia aut suo iudicio nominabit, de quibus ipse septimus cum sex eligendis per Maiestatem Regiam aut actorem iurabit se veritatem dixisse. Qui vero manifeste recederet vel fugeret a loco suo ut supra, illi nulla suffragabitur expurgatio, sed privandus erit collo et honore^{aa}.

Item qui campiductori non obedierit sive non obtemperaverit iuste et convenienter imperanti, talis puniatur per ipsum campiductorem iuxta dominorum illic praesentium decretum. Item ubi hostium velox incursus celerem^{ab} protectionem exigeret, tenebuntur cum palatino vel castellano omnes et singuli, curribus et aliis impedimentis relictis, tanto celerius ad locum pro tempore imperato concurrere, et se illic sub poenis praedictis statuere et ad omnem actionem promptos reddere et paratos^{ac}.

Item in eventum regiae^{ad} absentiae tempore expeditionis publicae, campiductori per Regiam Maiestatem de consilio dominorum statuendo per omnes oboediendum erit in omnibus, quae de consilio dominorum faciet, statuet et exequetur tam in re militari exercenda quam in praevaricantes animadvertendo; domini vero consilarii debebunt etiam eidem intendere et bene imperatis obtemperare ac eum ad omnia bene gerenda iuvare, ut fierent exemplum minoribus, ac per reverentiam campiductori per eos exhibitam reddant communitatem sibi melius obtemperantem.

Item quia tot sunt undique hostes Regni, ut vix nobilitas defensionis sufficere posse credatur, censuerunt domini consilarii plebem et rusticos ad defensionem intraneam instituendos et ordinandos fore. Ac ut per dominos eorum ad hoc tanto facilius induci possent ac sub decenti disciplina et armatura collocari et teneri, statuerunt, ut de cetero nulli kmethoni sive rustico esset licentia a suo domino ipso invito ad alium clam vel palam recedere, neque cuiquam alteri facultas sic recedentem ac fugitivum suscipere et tanto fortius per vim eripere. Qui vero fugitivum hominem aut per vim receptum requisitus legitime restituere domine suo recusaret, poena regali per capitaneum puniatur, et nihilominus ad restitutionem fugitivi sive erepti cum omnibus rebus suis compellatur, poenis etiam maioribus arbitrio capitanei statuendis.

Item statuerunt, ne praetextu huiusmodi kmethonum illiberationis fieret occasio et licentia dominis in eosdem saeviendo ac eos gravandi aut opprimendi, sed conservandi et dirigendi sunt a quolibet iuribus et consuetudinibus antiquitus observatis.

Item^{ae} kmethonum^{af} filii similiter non poterint de haereditate, in qua patres eorum morantur, sine scitu et consensu domini sui recedere, nisi qui studendi gratia litterarum^{ag} vel artificii exire voluerint^{ag}. Qui etiam dominis suis requisitis id facere debent, et qui exiverint dominis inscientibus^{ah} vel invititis, perdant sortem^{ai} patrimoniorum suorum^{ai} et denique restitui debent.

^{aj}Item ne rustici extra Regnum exire possent pro iuvandis aliarum provinciarum laboribus, per capitaneos ubique prohibeantur, et aliis quibuscunque erit licitum eos impune retinere et ad usus suos etiam sine mercede ad unum mensem redigere, ita tamen quod mense exacto ad propria revertantur^{aj}.

^z *W MK2 na marginesie dopisano*: Quo ordine itur ad bellum, eo ordine sine dampno revertatur, duntaxat alia via.

^{aa} *W MK2 przy tym przepisie dopisano na marginesie*: casatur.

^{ab} *W MK2 przekreślono nasłownie słowa*: mocionem et.

^{ac} *Na tym kończy się tekst przejęty do konstytucji sejmu lubelskiego z 2 III 1506 r. i opublikowany przez A. Blumenstocka w SRP, t. XIII, s. 257.*

^{ad} *W MK2 słowo dopisane u góry, w miejscu przekreślonego*: rei.

^{ae} *Przepis ten, przejęty od VL, opatrzonej został tytułem*: De filiis kmethonum.

^{af} *quod kmethonum VL.*

^{ag-ag} *anno quocunque ante duodecimum suae aetatis annum vel anno quocunque aetatis, causa artificiorum exire voluerint VL.*

^{ah} *nescientibus VL.*

^{ai-ai} *patrimonii sui VL.*

^{aj-aj} *Przepis ten, przejęty do VL, opatrzonej został tytułem*: De rusticis extra Regnum laboratum non mittendis.

Considerantes domini consilarii cum terrarum nuntiis Regnum septum esse plurium hostium machinationibus, noluerunt esse sine certa defensione interim, donec in ordinem ponetur is modus defensionis, qui ex terrigenis confici debet; decreverunt itaque unanimi consilio, ut tria milia equitum sextariorum suscipiantur et in terris Russiae serventur, quibus si opus erit addenda erunt aliquot centa peditum. Ita autem tria milia equitum in centurias dividenda erunt, id est ut centum equitibus praeficiatur praefectus seu rothmagister, et huiusmodi omnes rothmagistri subiciantur capitaneo generali qui deputabitur.

Regia vero Maiestas exploratores in Lithuania et apud Circasos servare et tenere tenebitur, alios vero exploratores campiductoris generalis instituendi cura et dexteritas providebit.

Ut autem suppetant facultates ad servandos praedictos sextarios, decreverunt domini consilarii cum nuntiis, ut exactio fertonum de quolibet laneo possessionato iuxta antiquam consuetudinem per universum Regnum solvatur. Sicque omnibus placuit, et in id communiter tam a dignitariis quam a terrigenis consensus est, ut quilibet cuiuscunque status et conditionis existat bona habens, a suis kmethonibus fertonum exactionem recipiens, pro festo Sancti Stanislai proximo [8 I] ad locum, ubi revisio servitii esse debet, secum portet; secus faciens poena regali fisco applicanda irremissibiliter puniatur, et eosdem palatino sui palatinatus sive exactori a congregatis ibidem deputato in manus praesentet, quietantiam, quod tantum dedit, ab eo recipiendo; palatinus vero eosdem fertones ex suo palatinatu sive exactor deputatus tenebitur in Cracoviam in manus magnificorum et generosi dominorum Petri de Wyschnycze palatini Cracoviensis, Jacobi de Schidlowyecz thesaurarii Regni et Nicolai de Lanczkorona quanto citius fieri potest transmittere; qui domini omnes pecunias taliter illis praesentandas in praetorio Cracoviensi conservare tenebuntur.

Domini Maioris Poloniae eodem modo, ut praemissum est, pro festo Pentecosten exigent, sub poena regali fisco applicanda irremissibiliter.

Domini etiam spirituales eodem modo a subditis suis fertones exigent, et pro festo Sancti Stanislai proximo in manus sui palatini transmittent.

Reginalis Maiestas et Regia Maiestas et dominus princeps Sigismundus petendi sunt, ut Reipublicae calamitati miserti suis officialibus mandent, ut pro eodem tempore similiter in manus palatini eius, in cuius palatinatu bona possident, exactionem fertonum a subditis exactam transmittant, ut ceteri non habeant causam per negligentiam earundem Serenitatum suam quoque incurabilitatem excusandi.

Exactio civilis, quae etiam pro festo Sancti Stanislai proximo effectualiter exigi debet, a marca videlicet singula grossos duos, instituta est.

Inquillini vero civitatum, qui cum civitatibus non solvunt contributionem, specialiter per exactorem taxentur.

Familia plebea, familia nobilium excepta, a suo annuo salario taxari debet, ad solutionem videlicet quatuor grossorum a marca.

Servi vero dietim conducti sive mercenarii pro quolibet quartali anni solvant grossos quatuor.

Exactio actualium etiam in usum defensionis Reipublicae continuanda est ab expiratione istius anni ad decursum unius anni.

Dispensatores praedictarum exactionum, quae omnes in manus eorum in Cracoviam undecunque deportari debent, constituti sunt: magnifici domini Petrus Kmytha de Wyschnycze palatinus Cracoviensis, Jacobus de Schidlowyecz thesaurarius Regni et Nicolaus Lanczkoronski, quibus cura omnium consensu data est et eorum fidei integritatique commissa, ut pecuniam praefatam exactionum, non ad alios usus nec ad quietantias regias, solummodo ad defensionem Reipublicae, ut praemissum est, convertant et exponant, et in proximo conventu tenebuntur ceteris dominis consiliariis et terrarum nuntiis facere sufficientem et debitam rationem.

Regia Maiestas petenda est per nuntios qui ad suam Maiestatem mittentur, ut litteras indemnitatis det stipendiariis hiis, qui modo suscipiuntur.